

- Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2004. – 557 с.
10. Кропоткин П. А. Этика : избранные труды / П. А. Кропоткин. – М. : Политиздат, 1991. – 496 с.
 11. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціоэкономика : навч. посіб. для вузів / В. Д. Лагутін. – К. : Просвіта, 1996. – 336 с.
 12. Ленин В. И. Проект резолюции о кооперативах Российской социал-демократической делегации Копенгагенского конгресса / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений : 50 т. – М., 1958. – Т. 19. – С. 310–311.
 13. Маркс К. Капитал. Т. 1 // К. Маркс, Ф. Энгельс Сочинения. – [2-е изд.]. – М., 1963. – Т. 23. – С. 333–347.
 14. Пантелеймоненко А. О. Аграрна кооперація в Україні : теорія і практика : монографія / А. О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
 15. Про кооперацію [Електронний ресурс] : Закон України : станом на 1 лип. 2009 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. – Заголовок з титулу екрана.
 16. Про споживчу кооперацію [Електронний ресурс] : Закон України : станом на 31 берез. 2005. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. – Заголовок з титулу екрана.
 17. Скляр Г. П. Економічні умови та протиріччя розвитку споживчої кооперації в перехідній економіці : монографія / Г. П. Скляр. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 279 с.
 18. Скляр Г. П. Розвиток інтегральної моделі сфери споживчої кооперації в умовах перехідної економіки / Г. П. Скляр. Соціальна економіка. – 2008. – № 3–4. – С. 170–177.
 19. Тарасевич В. Постнеклассическая наука и экономическая теория / В. Тарасевич // Экономика Украины. – 2004. – № 2. – С. 59–65.
 20. Туган-Барановський М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановський. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.

УДК 331.108.330

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

С. Р. Пасєка, кандидат економічних наук

Формування соціально-трудоного потенціалу і перспективи його реалізації в регіонах є визначальним для майбутнього України. Водночас рівень і якість його використання є фундаментом життєзабезпеченості та стабільності у суспільстві, відіграють провідну роль у забезпеченні конкурентоспроможного господарювання. Затяжна фінансово-економічна криза, яка нині охопила світ, зумовлює потребу у створенні нових підходів до питання розробки виваженої політики на рівні окремих територіальних суспільних систем, моделювання стратегій, які б могли відіграти дієву стабілізуючу роль у відновленні економічної рівноваги розвитку регіону.

Соціально-трудоный потенціал є надзвичайно важливою категорією, яка відображає рівень розвитку соціально-трудоных відносин,

у тому числі ефективізацію соціальних взаємодій на засадах соціальної інтеграції та справедливості. У сучасних умовах він є важливим стратегічним орієнтиром управління процесами регіонального розвитку, адже комплексно відображає демографічну, економічну, інтелектуальну, соціальну та психофізіологічну специфіку відповідної території. Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 р. було задекларовано необхідність розробки регіональних стратегій на відповідний проміжок часу. Завершення терміну реалізації таких документів обумовлюють потребу якісного перегляду чинної стратегії розвитку регіону, об'єктивного моніторингу виконання стратегічних цілей і завдань, адже даний регіон, володіючи значним ресурсним потенціалом, втрачає позиції за демографо-

інтелектуальними параметрами, а соціально-трудовий потенціал не використовується і не відтворюється належним чином.

Питання розвитку соціально-трудового потенціалу досліджували такі вітчизняні вчені, як В. Антонюк, І. Бережна, О. Грішнова М. Долішній, С. Злупко, А. Колот, В. Лич, Е. Лібанова, О. Новікова, Л. Ноджак, В. Онікієнко, В. Приймак, У. Садова, М. Семикіна, Л. Семів, Н. Тітова, Л. Шаульська, Л. Шевчук та ін. Незважаючи на вагомість отриманих наукових результатів, науковці дотримуються погляду, що проблеми ефективного використання трудового потенціалу все ще остаточно не досліджені, оскільки залишаються нестабільними соціально-трудова відносини, не вдалося зупинити кризові явища у функціонуванні соціально-трудова сфери загалом. Недостатньо вивчені регіональні особливості соціально-трудова потенціалу, соціально-економічні важелі оптимізації його розвитку відповідно до стратегічних потреб економіки області та формування нової стратегії регіону, усе це є чинником активізації наукових досліджень у цьому напрямі.

Метою нашого дослідження є окреслення пріоритетів ефективного використання соціально-трудова потенціалу регіону для формування нових стратегічних перспектив розвитку Черкащини на період до 2025 р., які б враховували подолання диспропорцій у компонентній структурі соціально-трудова потенціалу відповідно до галузевої структури регіональної економіки.

Соціально-трудовий потенціал регіону – це комплексна категорія, яка відображає інтегральну сукупність кількісно-якісних характеристик населення, здатного до праці (тобто наявних ресурсів і резервів живої праці регіону), та соціальних умов з притаманними культурою, етикою, відносинами, соціальними зв'язками, що дозволяють формувати, розвивати й ефективно реалізувати трудові можливості населення на основі зайнятості в економіці регіону. Соціально-трудовий потенціал формуються демографічною, економічною, інтелектуальною, соціальною і психофізіологічною компонентами та проявляються

в результаті активних соціальних взаємодій і взаємозалежностей [1].

У географічному відношенні Черкащина – одна з центральних областей України, яка володіє величезним ресурсним потенціалом, проте доволі часто стикається з проблемами належного його використання і відтворення. Впродовж усіх років державної незалежності зовнішні та внутрішні фактори призводили до необґрунтованих втрат цього потенціалу як з огляду цілей людського розвитку, так і критеріїв ефективності економіки регіону та держави. Як засвідчує аналіз стану та динаміки змін компонентної структури соціально-трудова потенціалу Черкаської обл., мова йде про депресивний регіон, у якому є низькі або близькі до них значення показників природного відтворення населення, економічної активності, освітньо-кваліфікаційної підготовки, а також відзначаються негативні вияви деградованої економічної поведінки (такі як аморальність, неорганізованість, анемічність тощо). Усе це тісно корелює з факторами деформації попиту на робочу силу тощо (табл.).

Якщо проаналізувати природну основу соціально-трудова потенціалу Черкаської обл. (демографічну компоненту) – відтворення населення та його здоров'я, то можна зазначити, що природний рух населення у Черкаській обл. з року у рік демонструє негативну тенденцію. Незважаючи на те, що останнім часом ситуація покращилася (рівень зріс на 22,5 %), абсолютне значення показника залишається від'ємним, причому коливається у межах рівня 1995 р. (-7,4). Рівень народжуваності у регіоні 2010 р. становив 9,7 осіб на 1 тис. населення і за 10 років його значення зросло майже на третину (29,3 %). Але існує відмінність тенденції між містом і селом (у міських поселеннях зростання становило 39,4 %, у сільських – лише 17,5 %). Це свідчить про поглиблення депопуляційних ознак розвитку Черкащини [2].

Суттєвою детермінантою відтворення населення регіону є міграція (2010 р. міграційний приріст населення скоротився на 3,7 тис. осіб проти – 5,1 тис. осіб 2000 р.). Проте найбільш значимим для регіону є динаміка показників народжуваності та смертності населення.

Таблиця

Аналіз окремих компонент розвитку соціально-трудового потенціалу Черкаської обл., 2000–2010 р. [3]

Показник	Величина		Рейтинг Черкаської обл.		Область-лідер, 2010 р.	Показник області-лідера, 2010 р.
	2000 р.	2010 р.	2000 р.	2010 р.		
Демографічна компонента						
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1431,0	1295,2	14	14	Донецька	4466,7
Медіанний вік населення, років	39,3	41,3	4	5	Чернігівська	42,8
Природний приріст населення на 1 тис. осіб, осіб	-9,3	-7,2	19	20	Закарпатська	2,7
Демографічне навантаження на населення працездатного віку на 1 тис. осіб, осіб	858	719	4	5	Чернігівська	745
Міграційний приріст населення, тис. осіб	-5,1	-3,7	15	17	Київська (без м. Київ)	26,4
Економічна компонента						
Чисельність зайнятих у віці 15–70 років, %	59,4	58,4	21	11	АР Крим (без м. Севастополь)	60,5
Економічна активність населення, відсотків до населення віком 15–70 років	59,3	64,3	21	5	Чернігівська	65,6
Попит на робочу силу, тис. осіб	1,5	0,3	11	24	Дніпропетровська	7,7
Рівень безробіття за методологією МОП	12,0	9,9	14	6	Рівненська	11,4
Інтелектуальна компонента						
Підвищення кваліфікації кадрів, відсотків до загальної кількості працівників	4,2	6,6	22	22	Дніпропетровська	12,4
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи у розрахунку на 10 тис. зайнятих, осіб	26,3	32,4	16	13	Харківська	229,2
Частка штатних працівників, які мають повну вищу освіту, %	16,4	28,7	22	19	Харківська	39,1
Соціальна компонента						
Рівень бідності за середньоукраїнською межею, %	25,9	14,1	13	25	Житомирська	40,8
Рівень злочинності на 1000 наявного населення	9,8	8,4	14	15	Дніпропетровська	15,0
Забезпеченість населення житлом, у середньому на 1 особу, м ² загальної площі	25,3	26,2	3	3	Київська (без м. Київ)	31,6
Психофізіологічна компонента						
Економічно неактивне населення у віці 15–70 років, тис. осіб	419,0	349,9	11	14	Донецька	1271,6
Кількість інвалідів, осіб	86180	89270	13	14	Донецька	262617
Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел у розрахунку на квадратний кілометр	14,5	6,4	12	11	Донецька	57,1

Для регіону з вираженою аграрною спеціалізацією зниження репродуктивної функції сільського населення є негативним чинником відтворення соціально-трудового потенціалу. На перспективу воно обертається зростанням

рівня демографічного навантаження на осіб працездатного віку (уже нині медіанний вік населення зріс з 39,3 років 2000 р. до 41,3 років у 2010 р.). Рівень смертності упродовж 2010 р. становив 16,9 осіб на 1000 населен-

ня. За 10 років він знизився на 2,87 %, тобто спостерігається позитивна динаміка. Суттєвими є розбіжності тенденцій рівня смертності в розрізі міських і сільських поселень (якщо у містах зростання відбулося на 1,53 %, то у селах – зменшення на 3,59 %). Це безпосередньо стосується формування загальної картини, яка стосується тенденцій тривалості життя та здоров'я населення регіону. Проте, незважаючи на позитивні тренди окремих показників медико-соціальної статистики (зменшення кількості самогубств на 100 тис. населення з 34,5 у 2000 р. до 25,2 у 2010 р., а також смертності населення через зовнішні причини – з 98,1 в 2000 р. до 65,9 в 2010 р.), прямі втрати соціально-трудового потенціалу тісно корелюють з новими хворобами соціального характеру, з різким погіршенням здоров'я населення. У регіоні домінують хвороби серця, органів дихання, новоутворення. Останнім часом спостерігаються вкрай негативні тенденції щодо рівня захворюваності мешканців Черкащини на туберкульоз. Саме ця хвороба суттєво впливає на рівень смертності населення. Якщо 2000 р. рівень захворюваності населення на активний туберкульоз (діагноз встановлений вперше в житті) на 100 тис. населення становив 50,7; то вже в 2010 р. – 59,8. Іншою загрозою є стрімкий ріст тенденції кількості ВІЛ-інфікованих осіб: за офіційними даними 471 особа в 2010 р. проти 148 у 2000 р. (варто наголосити, що дана проблема є надзвичайно актуальною для всієї України і вимагає комплексних і оперативних дій – якщо по області показник зріс майже у 3,2 рази, то по Україні в цілому – у 3,6 разів. Особливо слід акцентувати увагу на ще одній загрозі відтворення соціально-трудового потенціалу – інвалідизації економічно активного населення – за 10 років показник зріс на 3,6 % в абсолютному вимірі і більше 10 % у розрахунку на 1 тис. наявного населення. Позитивним аспектом відтворення соціально-трудового потенціалу є показник середньої тривалості життя населення Черкащини (за 10 років зріс майже на 2 % – з 68,6 років у 2000 р. до 69,9 років у 2010 р.), а також імовірності дожити до старості (з 0,644 до 0,703).

Таким чином, наведені дані свідчать, що за деформаціями демографічної компоненти відтворення соціально-трудового потенціалу Черкащина є одним із надзвичайно показових регіонів України.

Такий стан справ обумовлює потребу у визначенні відмінних концептуальних підходів до формування нової стратегії розвитку регіону, для якого показники, що стосуються соціально-трудового потенціалу, є досить нестабільними впродовж останніх десяти років.

У Стратегії регіонального розвитку Черкаської області до 2015 р. реалізація основної мети – підвищення рівня життя населення та вихід на якісно нові соціальні стандарти – розглядається у тісному зв'язку із заходами щодо забезпечення збалансованості ринку праці та забезпечення повної продуктивної зайнятості населення [4]. Цьому слугує ідея розвитку конкретних видів економічної діяльності відповідно до ресурсного потенціалу регіону, а саме:

- розвиток високопродуктивного агропромислового комплексу;
- розвиток високотехнологічного машинобудування;
- реструктуризація хімічної промисловості;
- розбудова та модернізація транспортної інфраструктури;
- розвиток телекомунікацій і системи зв'язку;
- реалізація Державної програми «Золота підкова Черкащини».

У новій стратегії до 2025 р., поряд із пріоритетами, які направлені на розвиток конкретних видів економічної діяльності (у сільському господарстві – виробництво плодоягідних, винограду і соняшнику, у промисловості – виробництво вати бавовняної, віскозної, інших текстильних матеріалів і хімічних волокон, у сфері послуг – сільського зеленого туризму), повинен фігурувати окремий блок питань, які стосуються подолання диспропорцій у компонентній структурі соціально-трудового потенціалу Черкащини. У цьому плані варто було б деталізувати дерево цілей за окремими напрямками:

- у демографічному аспекті: посилити стимулювання народжуваності населення з подальшим утриманням позитивних тенденцій; протидія міграційному відтоку населення з метою недопущення надмірних втрат демографічного потенціалу - особливо на селі;

- в економічному аспекті: стимулювати зростання дохідності праці зайнятого населення через розвиток транспортного машинобудування як ключової працевіткої галузі промисловості регіону, здатної не лише забезпечити мультиплікативний ефект для утвердження малого й середнього бізнесу, зростання самозайнятості; внутрішнього інвестування капіталу в регіональну економіку, але й поставити економіку регіону на визначену вище колію нормативних показників ВРП на душу населення;

- у соціальному аспекті: забезпечити розвиток об'єктів соціальної інфраструктури пропорційно до показників стану розвитку соціально-демографічного потенціалу території; підвищення якісної складової соціальних взаємодій – через активізацію участі населення у різних формах соціального діалогу; формування інституту соціальної відповідальності; підвищення рівня моральності населення;

- в інтелектуальному аспекті: розгорнути рух за формування належної мережі забезпечення неперервної освіти мешканців регіону; гуманізації світоглядних поглядів населення; стимулювання інноваційної активності молоді та осіб старшого віку, формування інтелектуальної власності представників регіону тощо;

- у психофізіологічному аспекті: активізувати пропаганду здорового способу життя населення.

Основний фокус у цільовій спрямованості нової стратегії регіонального розвитку повинен бути спрямований на подолання деструктивного впливу на всі сфери суспільного життя, щоб запобігти деградації ціннісних орієнтацій суспільства, нівелювання моральних, культурних засад, соціального відчуження. Практичне втілення пріоритетів досягнення цілей нової стратегії повинно визначатись, враховуючи реальні ресурсні можливості, які акумульовані в регіоні (природно-географічних, фінансових, матеріально-технічних, кадрових, часових) та можуть бути мобілізовані через відповідні рішення місцевих органів державної влади. Вони повинні спрямовуватись на ефективне використання соціально-трудоного потенціалу регіону на засадах сталого розвитку і мають виражатись у підборі спеціального управлінського інструментарію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудоі відносини : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.
2. Статистичний щорічник Черкаської області за 2010 рік / Голов. упр. стат. в Черкас. обл. – Черкаси : [б. в.], 2011. – 543 с.
3. Регіони України : стат. зб. 2010 р. / за ред. О. Г. Осауленка / Держ. ком. стат. України. – К. : [б. в.], 2010. – Ч. I. – 368 с.
4. Стратегія розвитку регіону: Черкаська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.oda.ck.ua/index.php?lng=ukr>. – Назва з екрана.